

O'SMIRLAR ORASIDAGI ZO'RAVONLIK VA UNING JAMIYATGA TA'SIRI

Jurakulova Dildora

**Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universitetining
psixologiya fan o'qituvchisi**

Mahmudova Dilso'z

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universitetining 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Rivojlanayotgan davrda o'smirlarga qilinadigan zo'ravonlik va tajovuzlar dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bu muammoga sabab bo'ladigan omillarni va yechim bo'ladigan sa'y-harakatlarni quyida ko'rib o'tamiz.

Kalit so'zlar: o'smirlar, jamiyat, ijtimoiy integratsiya, oilaviy muhit, kiberzo'ravonlik, xulq-atvor, maktabdagi zo'ravonlik.

O'smirlar zo'ravonligi o'zi nima? U qanday yuzaga keladi?

Bugungi kunda yoshlarning ma'naviy va jismoniy sog'lom bo'lishi va barkamol avlodni yetishtirish jiddiy masaladir. Ularning yetuk bo'lishiga ularga beriladigan psixologik yoki fiziologik bosimlar sabablar to'sqinlik qiladi.

O'smirlar zo'ravonligi nafaqat bir individ yoki bir oilada, balki butun bir jamiyatda salbiy oqibatlarni namoyon qiladi. Zo'ravonlik ruhiy, jismoniy va jinsiy bosimlar singari shakllarda uchrashi mumkin. Izlanishlar shuni ko'rsatadiki. Zo'ravonlik qay ko'rinishda bo'lmasin u albatta, jabrlanuvchi bilan birgalikda tajovuzkor shaxslar uchun ham salbiy oqibatlarni olib keladi. Bezorilikning oldini olish uchun maktab, oilalar va jamiyatda tashviqot ishlari olib borish, maqsadlarni yetkazish uchun xabardorlik kompaniyasini boshlash ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktablarda qo'rqitish va tengdoshlarning qurboni bo'lishi butun dunyoda o'quvchilar, ota-onalar, o'qituvchilar va maktab rasmiylari uchun jiddiy tashvishga aylandi (Hong va Espalage 2012, 311). Bu zo'ravonlikning bir turi bo'lib, yoshlarning farovonligiga tahdid soladi.

Bezorilik jismoniy zo'ravonlik, mish-mish va g'iybatlar, kiberbulling (internetda shaxsiy muammolarni ochiqdan-ochiq ko'rsatish haqida tahdidlar) kabi namoyon bo'lishi, u jabrlanuvchi uchun psixologik ta'sir o'tkazishishi mumkin. O'smirlarning orasida o'zaro zo'ravonlik holatlari boshqalarni boshqarish istagi, o'zaro taqqoslash yoki hamdardlikning yetishmasligi natijasida kelib chiqishi mumkin.

"Oila-birinchi maktab" maqoliga amal qiladigan bo'lsak, oilaning tarbiyaviy ahamiyati ulkan. Yoshlarga oila a'zolaridan beriladigan bosim sifatida ularni tengdoshlari bilan taqqoslash, shuningdek, ularni tanqid qilishni ham misol keltirish lozim.

O'smirlar orasidagi zo'ravonlikning oldini olish turli xil choralarni umumlashtirishni talab qiladi, jumladan:

1. Bilim va tushuntirish: maktablarda ham, oilalarda ham o'smirlarga qo'rqitish nima ekanligini, uning oqibatlari qanday bo'lishi mumkinligini va qo'rqitishning oldini olish va to'xtatish uchun qanday strategiyalardan foydalanish mumkinligini tushunishga yordam beradigan ta'lim dasturlarini taqdim etish muhimdir. Bu hissiy aql ko'nikmalarini o'rgatish, muammolarni hal qilish va hurmatli kommunikatsiyani o'z ichiga olishi mumkin.

2. Xavfsiz muhit yarating: maktablar va jamoat tashkilotlari o'smirlar o'zlarini qulay va himoyalangan his qiladigan xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratishi lozim. Bu

zo'ravonlikka qarshi siyosatni qabul qilishni, xulq-atvorning aniq qoidalari va standartlarini o'rnatishni va huquqbuzarlarni tegishli jazolashni o'z ichiga olishi mumkin.

3. Bezorilik qurbonlariga yordam berish: Bezorilik qurbonlari qo'llab-quvvatlanishi va yordam olishlari uchun mexanizmlarni shakllantirish muhimdir. Psixologlar va maslahatchilarning ko'magi, ya'ni zo'ravonlik qurbonlari bilan suhbatlashish, maslahat berish va kurashish strategiyalarini ishlab chiqishda yordam berishlari kerak.

4. Ota-onalar faolligi: ota-onalar bezorilikning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Ular o'z farzandlari bilan muloqotlarda faol ishtirok etishlari, ularni qo'llab-quvvatlashlari, muammoli masalalarni muhokama qilishlari va ularga zo'ravonlik bilan kurashishning samarali strategiyalarini o'rgatishlari kerak. Ota-onalar, shuningdek, qo'rqitishga javob berishlari kerak, bu haqda maktabga xabar berish va yechimlarni ishlab chiqish uchun pedagoglar bilan ishlash kerak.

5. Profilaktik chora-tadbirlar: Zo'ravorlik paydo bo'lishidan oldin uni oldini olish muhimdir. Bunga ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari uchun mashg'ulotlar berish, qo'llab-quvvatlash jamoalari va shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish, boshqalarga nisbatan mehr-oqibat va hurmatni rivojlantirish kiradi.

6. Monitoring va javob choralari: Maktablar bezorilik bilan bog'liq vaziyatni faol ravishda kuzatib borishlari va qoidabuzarlik holatlariga darhol javob berishlari kerak. Bu zo'ravonlikni aniqlash va tegishli choralarni ko'rish uchun muntazam so'rovlar, anonim hisobotlar va maktab suhbatlari o'tkazishni o'z ichiga olishi mumkin. Shuni yodda tutish kerakki, bezorilikning oldini olish barcha manfaatdor tomonlar – maktablar, ota-onalar, o'smirlar va butun jamiyatning tizimli yondashuvi va o'zaro hamkorligini talab qiladi. Xavfsiz muhit yaratish va o'smirlarga zo'ravonlikning oldini olish ko'nikmalarini o'rgatishdan tashqari, zo'ravonlik qurbonlari uchun qo'shimcha yordamlar mavjud.

Ular quyidagilardan iborat:

1. Tinglash va hissiy yordam: Bezorilik qurboni uni tinglashga va qiyin vaziyatda uni qo'llab-quvvatlashga tayyor bo'lgan odam borligini bilishi kerak. Yonuvchan bo'ling va jabrlanuvchiga o'z his-tuyg'ulari va his-tuyg'ularini ifodalashiga imkon bering. Yaqinlaringizning yordami jabrlanuvchiga zo'ravonlikning salbiy oqibatlarini engishga yordam beradi.

2. Professional yordam so'rang: maktab psixologlari, maslahatchilari va ijtimoiy ishchilari zo'ravonlik qurbonlariga qimmatli maslahat va yordam berishlari mumkin. Ular kurash strategiyalarini ishlab chiqishda yordam berishi, o'ziga ishonchni oshirishi va zo'ravonlik bilan kurashishning samarali usullarini o'rgatishi mumkin.

3. Ijtimoiy inklyuziyani targ'ib qilish: Bezorilik qurbonlari ko'pincha ijtimoiy izolyatsiyani boshdan kechirishadi. Ularga yangi do'stlar topishga yoki umumiy manfaatlarga ega guruhlarga qo'shilishga yordam bering. Bu ularga o'zlarini ko'proq qo'shilish va qo'llab-quvvatlashni his qilishlariga yordam beradi va ularning ijtimoiy qo'llab-quvvatlashini kuchaytiradi.

4. Ota-onalarning ishtiroki: Ota-onalar muammoni hal qilishda faol ishtirok etishlari va jabrlanuvchining himoyachisi rolini o'z zimmlariga olishlari kerak. Qo'rqitishning oldini olish choralari ko'rishlari uchun maktab ma'muriyatiga murojaat qiling. Barcha o'quvchilar uchun xavfsizroq va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish uchun o'qituvchilar va boshqa ota-onalar bilan hamkorlik qiling.

5. Jamiyatning ishtiroki: mahalliy tashkilotlar va jamoat guruhlarini zo'rvonlik qurbonlarini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Ular jabrlanganlar va ularning oilalariga resurslar, ma'lumot va yordam berishlari mumkin. Jamiyatda bezorilik muammosi haqida xabardorlikni shakllantirish va uni yengish uchun birgalikda harakat qilish muhimdir.

6. Maxfiylik va anonimlik: jabrlanuvchilarga zo'rvonlik haqida anonim yoki maxfiy tarzda xabar berish imkoniyatini taqdim eting. Bu ularga o'zlarini xavfsizroq va himoyalangan his qilishlariga yordam beradi, shuningdek, huquqbuzarlarga qarshi choralar ko'rish imkonini beradi. Shuni yodda tutish kerakki, har bir zo'rvonlik holati o'ziga xosdir va yordam choralari jabrlanuvchining o'ziga xos sharoitlari va ehtiyojlariga moslashtirilishi kerak.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bolalar zo'rvonligini 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'spirinlar ularning sog'lig'i yoki rivojlanishiga zarar yetkazadigan har qanday suiste'mollik yoki beparvolik harakati sifatida belgilaydi. Bolalarga nisbatan zo'rvonlik nafaqat jismoniy zo'rvonlik yoki jinsiy zo'rvonlikni anglatadi, balki beparvolik va psixologik zo'rvonlikni ham o'z ichiga oladi. Tijorat ekspluatatsiyasi, beparvolik yoki hissiy befarqlik kabi boshqa harakatlar ham bolalarga nisbatan zo'rvonlik deb hisoblanadi. Bolalarga nisbatan zo'rvonlik ko'pincha oilada yoki voyaga yetmaganga yaqin vaqtda ro'y beradi.

Ota-onalar, o'gay ota-onalar, yaqin qarindoshlar, yaqin do'stlari yoki ularning vasiylari ko'pincha voyaga yetmagan shaxs tomonidan qilingan shafqatsizlik uchun javobgardirlar. Barcha holatlarda, suiste'mol qiluvchi va jabrlanuvchi o'rtasida yosh assimetri, shuningdek, vakolatni suiste'mol qilish mavjud bo'lib, bu suiste'mol qilgan shaxs uchun hukmronlik qiladigan ijtimoiy rolni nazarda tutadi. JSST ma'lumotlariga ko'ra ushbu zo'rvonlik turi haqida ba'zi hayratlanarli ma'lumotlar va faktlar keltirilgan: -Har 5 ayoldan bittasi va 13 erkakning 1 nafari bolaligida jinsiy zo'rvonlikka uchraganligi haqida xabar beradi. -Ma'lumotlarga ko'ra, har yili 15 yoshgacha bo'lgan 41 ming bola qotillikdan vafot etadi. Ruhiy salomatlikni suiste'mol qilish yurak xastaligi, saraton, o'z joniga qasd qilish va jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklarga sabab bo'lishi mumkin. UNICEF ma'lumotlariga ko'ra: Tanzaniya, Keniya yoki Zimbabve kabi mamlakatlarda har 3 qizdan biri va har 6 o'g'ildan biri jinsiy zo'rvonlikka uchragan. Qo'shma Shtatlar singari rivojlangan mamlakatlarda o'spirinlarning deyarli 25% va o'g'il bolalarning 10% jinsiy aloqada bo'lish, suiste'mol qilish, o'g'irlik yoki tajovuzga uchragan. Dunyoda 2 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan har 10 boladan oltitasi har kuni jismoniy zo'rvonlikka uchraydi. Har 5 daqiqada bir bola zo'rvonlikdan vafot etadi.

Avstraliyada bo'lgani kabi ko'plab mamlakatlarda jismoniy jazo odatiy holdir, bu yerda har 10 oiladan biri o'z bolalarini qamish, tayoq yoki kamar bilan jazolashni targ'ib qiladi. Dunyoda voyaga yetmaganlar soni yiliga 14 million kishiga ko'paymoqda, bu har kuni 39 ming qiz turmushga chiqishini anglatadi. Somalida voyaga yetmaganlarning 45 foizi 18 yoshga to'lmasdan turmush qurishga majbur bo'lmoqdalar va 98 foizdan ko'prog'i mavjud bo'lgan eng kuchli va shafqatsiz xurujlardan biri bo'lgan jinsiy a'zolari buzishga uchragan. Lazzatlanish tuyg'usini yo'q qilish uchun klitoral tanqislik 29 mamlakatda qo'llaniladi va u allaqachon 140 million qizga tegishli bo'lib, har yili bu ko'rsatkich 2 millionga yetadi. Bolalarga nisbatan zo'rvonlik turlari: -Jismoniy suiste'mol qilish. Voyaga yetmaganga zarar etkazish uchun jismoniy kuch ishlatilganda paydo bo'ladi. Bu bolaga jismoniy zarar yetkazadigan barcha qasddan qilingan harakatlarni o'z ichiga oladi: zarbalar, kuyishlar, tirnalishlar, tikanlar, kuchli silkitish va hk. -Kaltaklangan bola. Kaltaklangan yoki jismoniy zo'rvonlikka uchragan

bolalar tanasining katta joylarida izlar, ko'karishlar va davolanishning turli bosqichlarida yaralar bor. Ko'pincha ular turli xil asab tizimining shikastlanishlarini yoki miya shikastlanishlarini ko'rsatadilar, bu og'ir jismoniy zo'ravonlikni ko'rsatadi va vaqt o'tishi bilan takrorlanadi.-G'azablangan chaqaloq (silkitilgan chaqaloq sindromi). Zo'ravonlik bilan chayqash juda kichik yoshdagi bolalarda keng tarqalgan suiste'mol shaklidir: ko'plari to'qqiz oyga to'lmagan. Ushbu zarbalar miyada qon to'kilishiga, to'r pardasida qon ketishiga va bolaning tez-tez chayqalishi natijasida qo'l va oyoq bo'g'imlarida mayda "bo'lakchali" sinishlarga olib kelishi mumkin. Chayqash uzoq muddatli oqibatlariga olib kelishi mumkin, masalan, kechiktirilgan psixomotor rivojlanish, miya yarim palsi, ko'rlik yoki hatto o'lim.-Psixologik suiste'mol qilish. Bu vaqt o'tishi bilan davom etadigan va bolalar yoki o'spirinlarning kayfiyatiga va o'z qadr-qimmatiga katta zarar yetkazadigan xatti-harakatlar va munosabatlarning to'plamidir. Psixologik suiste'molga baqirish, haqorat qilish, befarqlik, nafrat, kamsitish, qamoq, tahdidlar yoki og'zaki shaklda ifodalangan har qanday dushmanlik kiradi.

Agar ushbu turdagi suiste'mollik bola hayotining birinchi yillarida ro'y bersa, bolada bog'lanish paydo bo'lmaydi va kelajakda u o'zini oiladan va ijtimoiy muhitdan chetlashtirgan deb his qilishi mumkin. Jinsiy suiste'mol qilish. Jinsiy zo'ravonlik 18 yoshga to'lmagan bola yoki o'spirin kattalar yoki boshqa voyaga yetmaganlar bilan jinsiy aloqada bo'lganda, ular evolyutsion ravishda bunga tayyor bo'lmaganda va bu holat bo'ysunish, vakolat va vakolatni suiste'mol qilish munosabatlarida yuzaga kelganida sodir bo'ladi. Bunday hollarda, ko'pincha bolalar jismoniy yoki xulq-atvori bilan bog'liq muammolar bo'yicha shifokorga murojat qilishadi, keyinchalik tekshirilganda, jinsiy zo'ravonlikning oqibatlari bo'lib chiqadi. Xavf omillari. Bolalarga nisbatan zo'ravonlik har qanday sharoitda yuz berishi mumkin bo'lsada, shuni bilishingiz kerakki, bola yoki o'spirinning zo'ravonlikka uchrashi ehtimolini oshiradigan ba'zi bir xavf omillari mavjud. Masalan, to'rt yoshgacha bo'lgan bolalar va o'spirinlar yuqori xavf ostida. Xuddi shu narsa istalmagan, ota-onasining umidlarini qondirmaydigan, jismoniy yoki aqliy nogiron bo'lgan yoki ko'p yig'laydigan bolalar bilan ham sodir bo'ladi. Bolalari bilan aloqa o'rnatishda qiynalgan, bolaligida o'zlarini suiste'mol qilgan yoki o'z farzandlarining rivojlanishidan noaniq umidvor bo'lgan voyaga yetgan vasiylar suiste'mol bo'lish xavfi yuqori. Bundan tashqari, uydagi moliyaviy qiyinchiliklar va spirtli ichimliklar yoki giyohvandlikka bog'liqlik ham xavfomillari bo'lishi mumkin. Va nihoyat, oiladagi zo'ravonlik sharoitida yashaydigan, o'z jamiyatida izolyatsiyani boshdan kechirayotgan yoki o'z farzandlariga g'amxo'rlik qilish uchun qarindoshlarining yordamiga muhtoj bo'lmagan oilalarda, shuningdek, bolalarga nisbatan zo'ravonlik xavfi katta. Buning oqibatlari. Uch yoshga to'lmagan kichik yoshdagi bolalarda suiste'mollik sodir bo'lganda, ularning uyg'unligi rivojlanmaydi va shuning uchun ularning ijtimoiy ko'nikmalari va o'z qadr-qimmatini anglash buziladi. Bunday holatlarda bolani yomon tush ko'rishi, uyqusi buzilishi, ovqatlanish odatlarining o'zgarishi, ularning psixomotor rivojlanishining kechikishi yoki hojatxonada o'qishni yo'qotishi tez-tez uchraydi. Voyaga yetmagan holda, zo'ravonlikka uchragan bolalar o'zlarining his-tuyg'ulari va impulslarini tushunish, baholash va tartibga solishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ular ko'pincha o'zlari va atrofidagi dunyo haqida ijobiy e'tiqodlarga ega emaslar. Umuman olganda, ular boshqalarning noqulayligini bilish yoki ularga munosabat bildirish qobiliyatiga ega emaslar. Ular o'z tengdoshlari yoki o'qituvchilarining niyatlarini o'zlaridan ko'ra ko'proq dushman deb talqin qilishadi. Bu, asosan,

ularga ta'sir qiladigan doimiy hissiy qarama-qarshiliklar bilan bog'liq, chunki ularga g'amxo'rlik qilishi kerak bo'lgan va sevgan odam aslida ularga yomon munosabatda bo'ladi. Kattaroq bolalar yoki o'spirinlarda zo'ravonlik ro'y berganda, ular uydan qochib, o'zlariga hujum qilishadi va odatda o'qish ko'rsatkichlaripast bo'ladi. Voyaga yetganidan so'ng, bolaligida zo'ravonlikka uchragan odamlar ko'pincha o'z farzandlarining tajovuzkoriga aylanishadi. Psixologik buzilishlardan tashqari, Qo'shma Shtatlardagi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, jismoniy jazo miyada o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Shu tarzda kaltaklangan yoki besh yoshdan katta yoshdagi bolalarga nisbatan jismoniy zo'ravonlikka uchragan bolalar, bunday zo'ravonlikka duch kelmaydigan bolalar bilan taqqoslaganda IQ darajasi past bo'lishi mumkin.

Janubiy Koreyada o'smirlar o'rtasidagi zo'ravonlik (koreyscha “school violence” – hakgyo pokryeok) muhim ijtimoiy muammo hisoblanadi. Bu holat ayniqsa maktablarda va internet orqali (kiberbulling) keng uchraydi.

Koreyada o'smirlar zo'ravonligi haqida umumiy ma'lumot

1. Zo'ravonlik turlari

Koreyada o'smirlar o'rtasida zo'ravonlik quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

Jismoniy zo'ravonlik – urish, turtish

Psixologik bosim – masxara qilish, haqoratlash

Ijtimoiy chetlatish – do'stlar davrasidan chiqarib yuborish

Moliyaviy zo'ravonlik – pul yoki buyumlarni tortib olish

Kiberbulling – ijtimoiy tarmoqlarda haqorat, tahdid

2. Asosiy sabablar

Kuchli raqobat va bosim (o'qish, imtihonlar)

Ierarxiyaga asoslangan madaniyat (katta-kichik farqi kuchli)

Ota-onalarning bandligi yoki e'tibor yetishmasligi

Internet va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri

3. Mashhur voqealar va muammo jiddiyligi

Ba'zi og'ir holatlar o'quvchilarning ruhiy tushkunlikka tushishi va hatto o'z joniga qasd qilishigacha olib kelgan. Shu sababli bu masala jamiyatda keng muhokama qilinadi.

Masalan, Koreyada bir nechta maktab zo'ravonligi bilan bog'liq fojiali voqealar katta rezonans uyg'otgan va qonunlarni kuchaytirishga sabab bo'lgan.

4. Hukumat choralari

Janubiy Koreya hukumati bu muammoga qarshi quyidagi choralarni ko'rmoqda:

Maktablarda maxsus zo'ravonlikka qarshi komissiyalar

O'quvchilar uchun psixologik yordam xizmatlari

Zo'ravonlik qilganlarga nisbatan qat'iy jazolar

Maxsus qonun: “School Violence Prevention Act”

5. Kiberbulling muammosi

Koreyada internet juda rivojlanganligi sabab: O'smirlar o'rtasida onlayn zo'ravonlik ko'p uchraydi. Anonim yozishmalar orqali haqorat qilish oson. Bu ruhiy salomatlikka kuchli ta'sir qiladi

6. Jamiyatdagi munosabat

Hozirgi kunda Koreyada:

Zo‘ravonlikka qarshi kampaniyalar kuchaygan. Mashhur aktyorlar va yulduzlar ham bu mavzuda chiqishlar qiladi. Maktablarda profilaktika darslari o‘tiladi.

Janubiy Koreyada o‘smirlar zo‘ravonligi jiddiy muammo bo‘lib, ayniqsa psixologik va kiber shakllari keng tarqalgan. Biroq hukumat va jamiyat bu muammoni kamaytirish uchun faol choralar ko‘rmoqda.

Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo‘lib kamolga yetishi bilan bog‘liq. Bizning asosiy vazifamiz - yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iborat.

(O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqidan). Prezidentimizning qo‘llab-quvvatlovchi bu kabi fikrlaridan ilhomlangan holda, bezorilikning oldini olishda ilk qadamlarni shahdam bosib borish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bowllan, N. 2011. Shahar/shahar atrofidagi o‘rta maktabda maktab miqyosidagi bezorilikning oldini olish bo‘yicha keng qamrovli dasturni amalga oshirish va baholash. Maktab salomatligi jurnali. 81-jild, 4-son, 167-173.
2. Grennan, S. & Woodhams, J. 2007. The impact of bullying and coping strategies on the psychological distress of young offenders. Psychology, Crime & Law, Vol. 13, No, 487-504.
3. Jumaqulova Shahnoza Jumaqul qizi, 2024. O‘smirlar orasida zo‘ravonlik va uning yoshlar psixikasida qoldiradigan salbiy oqibatlarini nomli maqolasi.
4. Axmadaliyeva Shaxnoza Maxamadxonifovna (2024) “O‘SMIRLARNING SHAXS SIFATIDA SHAKLLANISHIGA SALBIY TA‘SIR ETUVCHI ZO‘RAVONLIK TURLARI VA ULARNING OQIBATLARI”, PEDAGOGS, 54(1), pp. 62–66.
5. Asadov Yu. "O‘smirlar deviant xatti-xarakatining psixologik xususiyatlari" - Toshkent. 2011., 22-26.